

Od Autorki

Kształtowanie mowy jest kluczowe dla wszechstronnego rozwoju dziecka i jego sukcesu w edukacji. Dobre umiejętności językowe wspierają naukę czytania, pisania, rozwijają zdolności poznawcze, społeczne i emocjonalne. Mowa pozwala dziecku wyrażać swoje myśli i potrzeby, a umiejętność nazywania emocji pomaga radzić sobie ze stresem i frustracjami. Poprzez mowę dziecko uczy się nazywać i kategoryzować otaczający je świat, co jest fundamentem rozwoju i efektywnej edukacji. Podstawowe kierunki rozwoju mowy to wzbogacanie biernego i czynnego słownika, wyrabianie umiejętności poprawnego budowania zdań i tworzenia dłuższych wypowiedzi, wdrażanie do swobodnego wypowiadania się na temat własnych odkryć i przeżyć, rozwijanie umiejętności opowiadania historii zaczerpniętych z literatury, filmu czy teatru, doskonalenie wymowy pod kątem poprawności artykulacyjnej, gramatycznej, intonacyjnej, artystycznej.

Sposoby stymulowania i rozwijania umiejętności językowych

Istnieje wiele sposobów, które mogą pomóc w stymulowaniu i rozwijaniu umiejętności językowych dziecka, o których warto pamiętać:

- Wzór mowy osoby dorosłej, zwłaszcza forma dźwiękowa, poprawność gramatyczna czy treść słów, odgrywają bardzo ważną rolę w kształtowaniu mowy dziecka.
- Codzienne rozmowy z dzieckiem na różne tematy stwarzają okazje do rozwijania myślenia, poszerzania zasobu słownika, pojęć, wiadomości oraz kształtowania poprawności gramatycznej wypowiedzi.
- Swobodne wypowiedzi dziecka w codziennych sytuacjach – zabawy tematyczne, konstrukcyjne, manipulacyjne czy rysowanie zdecydowanie pobudzają wypowiedzi werbalne, bowiem działanie wraz z manipulacją skłania dziecko do mówienia, wywołuje potrzebę wypowiadania myśli.
- Znaczenie dla rozwoju mowy dziecka mają także codzienne sytuacje, które powstają w przedszkolu czy w domu – podczas posiłków, przebierania się, mycia rąk, kąpieli czy porządkowania zabawek.
- Czytanie dziecku książek rozwija słownictwo, wyobraźnię, zdolności rozumienia. Kilka minut codziennego czytania książeczek i zachęcanie do zadawania pytań czy komentowania obrazków wspomaga rozwój mowy.
- Doświadczenia przyrodnicze, wycieczki do parków, ogrodów zoologicznych, do lasu, na łąkę czy do różnych muzeów pobudzają ciekawość, rozwijają słownictwo oraz myślenie przyczynowo-skutkowe.
- Zabawy badawcze (proste eksperymenty) rozwijają umiejętność zadawania pytań, formułowania hipotez i wyciągania wniosków.
- Sprawdzonym sposobem stymulowania umiejętności językowych są różnorodne gry i zabawy z tego obszaru. Mogą to być zabawy polegające na dokończaniu zdań czy krótkich opowiadań, rozwiązywanie zagadek słownych, rebusów czy kalamburów. Wspólne wymyślanie i opowiadanie historii rozwija kreatywność, myślenie sekwencyjne i umiejętności narracyjne. Pamięć sekwencyjna jest kluczowym elementem skutecznego uczenia się języka mówionego i pisanego.

- Śpiewanie piosenek i recytowanie wierszyków to aktywności, które wprowadzają nowe słowa i struktury językowe, uczą rytmu i intonacji, wspierają rozwój pamięci i koncentracji. Ponadto jest to forma aktywności, która angażuje dzieci i sprawia, że nauka jest przyjemna i motywująca. Śpiewanie i recytowanie wierszyków wymaga precyzyjnej artykulacji dźwięków, co także pomaga w ćwiczeniu prawidłowej wymowy. Są to efektywne i wszechstronne narzędzia wspierające rozwój mowy dziecka.

Dlaczego paluszkowe piosenki? Dlaczego paluszkowe wierszyki?

Jest mnóstwo argumentów przemawiających za siłą i wartością śpiewania piosenek i mówienia wierszyków. To naturalny i skuteczny sposób wspierania rozwoju umiejętności poznawczych, emocjonalnych, społecznych, a także motorycznych. Aby samodzielnie zaśpiewać piosenkę lub wyrecytować wierszyk, dziecko musi zapamiętać słowa, rymy i ich sekwencje. Regularne rymy i rytm w wierszykach oraz piosenkach uczą dzieci rozpoznawania dźwięków mowy i wzorców językowych, co wspiera rozwój umiejętności fonologicznych. Powtarzanie dźwięków i rymów pomaga ćwiczyć różne głoski, co jest kluczowe dla rozwoju artykulacji i fonetyki. Wierszyki i piosenki odpowiednio dobrane do poziomu rozwoju dziecka mają krótką formę przekazu, co pomaga mu zrozumieć strukturę narracyjną i sekwencję wydarzeń. Poprzez recytowanie wierszyków i śpiewanie piosenek dzieci rozwijają swoje słownictwo, rozumienie języka, umiejętności fonologiczne, pamięć i koncentrację. Wspólne mówienie i śpiewanie buduje relacje z rówieśnikami i opiekunami. Piosenki i wierszyki motywują do nauki poprzez zabawę.

Doświadczenie wyniesione z pracy z dziećmi w przedszkolu pokazuje, że ruch połączony z recytowaniem wierszyków i śpiewaniem piosenek przynosi bardzo dobre efekty. Wykorzystanie ruchu paluszków, dłoni, rąk, ciała podczas mówienia lub śpiewania przyciąga uwagę dziecka, doskonali koordynację wzrokowo-słuchowo-ruchową, zachęca do zabawy, jest doskonałym treningiem rozwoju językowego i komunikacyjnego. Integracja ruchu i mowy przyspiesza rozwój językowy, ale także wspiera ogólny rozwój fizyczny i poznawczy. Ważne jest, aby zapewnić dziecku różnorodne doświadczenia ruchowe, które stymulują wszystkie zmysły i rozwijają umiejętności motoryczne oraz językowe.

Rozwój umiejętności motorycznych, zwłaszcza drobnych, jest kluczowy dla poprawnej artykulacji. Precyzyjna kontrola mięśni ust, języka i warg jest niezbędna do wymawiania dźwięków. Dzieci, które mają dobrze rozwiniętą motorykę małą, często łatwiej opanowują skomplikowane ruchy potrzebne do mówienia. Ruchy całego ciała – takie jak bieganie, skakanie, wyginanie się czy balansowanie – wpływają na koordynację ogólną, co pośrednio wspiera rozwój mowy poprzez poprawę ogólnej kontroli nad ciałem.

Zabawy ruchowe stymulują układ przedsionkowy, który wpływa na przetwarzanie sensoryczne. Dzieci, które dobrze integrują bodźce sensoryczne, łatwiej uczą się mówić. Włączenie wierszyków i piosenek do codziennych zajęć edukacyjnych i domowych może znacząco wspierać wszechstronny rozwój dziecka. Śpiewanie i recytowanie z dziećmi to bowiem nie tylko zabawa.

Warto zaznaczyć w tym momencie, że największą edukacyjno-wychowawczą moc ma tzw. żywe wykonywanie piosenek. Śpiewanie w interakcji z dziećmi przynosi wiele korzyści, które są bardziej intensywne i bezpośrednie, niż te osiągnięte poprzez słuchanie nagrań. Śpiewający może dostosować ton, tempo, dynamikę i repertuar do nastroju i reakcji dzieci, co tworzy bardziej spersonalizowane doświadczenie. Znajomy głos i melodia śpiewana na żywo przyciągają uwagę dziecka o wiele szybciej, niż muzyka odtwarzana zwykle w jednakowym natężeniu. Ucho dziecka szybko przyzwyczaja się do mechanicznego brzmienia i gorzej reaguje. Dzieci uczą się przez naśladowanie, a żywe śpiewanie daje im wzór do naśladowania prawidłowej wymowy, intonacji i rytmu. Uczą się lepszego słuchania i reagowania na śpiew, co wspomaga rozwój umiejętności komunikacyjnych.

Czym są śpiewanki?

W tej książeczce, podobnie jak w poprzednich¹, znajdziecie Państwo wiele zabaw z zakresu wspierania rozwoju mowy i motoryki małej. Zabawy te zostały oparte na śpiewankach i recytacjach (bądź melorecytacjach) krótkich wierszyków, które połączone z ruchem motoryki małej i dużej stanowią efektywny i atrakcyjny sposób wspierania rozwoju mowy dziecka.

Śpiewanka to uproszczona forma piosenki, która jest zwykle łatwiejsza do zapamiętania i wykonania. Ma prostszą strukturę, zazwyczaj składa się z krótkich, powtarzających się fraz i łatwych do zapamiętania melodii. Może nie mieć wyraźnie wyodrębnionych zwrotek i refrenów, zamiast tego często opiera się na powtarzalności. Skupia się na nieskomplikowanych i edukacyjnych tematach. Choć jest zdecydowanie prostszą formą od piosenki, zawiera wszystkie elementy wchodzące w skład muzyki, czyli melodię, rytm, metrum, linię melodyczną, tempo, dynamikę, nastrój, barwę, artykulację czy budowę formalną.

Śpiewanie ma wieloaspektowy wpływ na rozwój mózgu dziecka. Angażuje zarówno lewą, jak i prawą półkulę mózgową. Lewa półkula przetwarza aspekty językowe i rytm, podczas gdy prawa zajmuje się melodią i emocjami. W ten sposób stymuluje się plastyczność mózgu, co oznacza, że jest on bardziej podatny na tworzenie nowych połączeń neuronowych. Dzieci lubią śpiewać. Bawi je rytmizacja, zmiana akcentów, różnorodność brzmienia poszczególnych sylab, słów. Prosta, zrozumiała treść piosenki sprawia, że dziecko jest zainteresowane słuchaniem, a kiedy włącza się do wspólnego śpiewania – staje się współuczestnikiem toczącej się akcji, świetnie się bawi. Stąd pomysł na śpiewane i recytowane (bądź melorecytowane) zabawy paluszkowe, które doskonale sprawdziły się w mojej pracy nad wspieraniem rozwoju mowy i motoryki małej dziecka.

Jak uczyć, żeby nauczyć?

Kilka metodycznych wskazówek do wykorzystania podczas wprowadzania paluszkowych piosenek i wierszyków

Kluczowym momentem w nauce piosenki, śpiewanki lub wierszyka jest prezentacja utworu przez prowadzącego. Ich treść należy znać na pamięć, zwracając uwagę na rytm, intonację, linię melodyczną, artykulację, dykcję, naturalną mimikę, odpowiednią siłę głosu i ciekawą interpretację. A także na zapewnianie odpowiednich przerw, aby był czas na wykonanie przypisanych do danych słów ruchów i gestów². Prowadzący podczas prezentacji powinien być zwrócony twarzą do dzieci, mieć z nimi kontakt wzrokowy i prowadzić naukę, posługując się swoim głosem. Zarówno dobór utworu, jak i jego pierwsza prezentacja, mają wpływ na autentyczne przeżycie estetyczne i zachwyty dziecka.

Wprowadzając nową śpiewankę lub wierszyk, warto pomyśleć o aktywnościach dla dzieci. Wykonując różne zadania, dziecko osłuchuje się z wybranym utworem w naturalny sposób, jakby mimochodem, bez zbędnego, męczącego powtarzania. Zwykle nie wiadomo, kiedy utwór zapada dziecku w pamięć. Jest w jego repertuarze, który możemy wykorzystać później do różnych innych działań.

Podczas śpiewania lub recytowania warto wykorzystać różne środki dydaktyczne. Mogą to być ilustracje związane z tekstem, przedmioty, o których jest mowa w piosence lub w wierszyku, różne

1) M. Koc, *Pokazywane wierszyki i zabawy paluszkowe, czyli jak rozwijać mowę i sprawność manualną dziecka*, CEBP 24.12, Kraków 2019 oraz M. Koc, *Sensomotoryczne zabawy paluszkowe i pokazywane wierszyki. Pomysły na rozwijanie mowy i sprawności manualnej dziecka*, CEBP 24.12, Kraków 2022.

2) Z tych powodów publikacji towarzyszy płyta CD o przeznaczeniu innym niż zazwyczaj. Zarejestrowane na niej śpiewanki nie mają służyć do odtwarzania dzieciom, lecz jako pomoc dla dorosłego w opanowaniu słów i melodii tak, aby mógł wykonywać je swobodnie na żywo, dostosowując tempo śpiewu do możliwości dzieci i wprowadzając przerwy tam, gdzie to konieczne z uwagi na specyfikę ruchów i gestów.

kukielki, pacynki, a także ruch. W zabawach paluszkowych – tych śpiewanych lub recytowanych – kukielki z własnych paluszków odgrywają szczególną rolę. Poruszanie palcami, zginanie, układanie ich w różne kombinacje, rozłączanie, złączanie, wyginanie, nakładanie jeden na drugi, poruszanie w różnym tempie to wspaniała paluszkowa gimnastyka. Tu również należy pamiętać o odpowiednim zawieszaniu głosu, aby stworzyć przestrzeń na opisane czynności³.

Istnieje wiele metod, które można zastosować, aby nauka wierszyków i śpiewanek była efektywna i angażująca. Oto kilka sprawdzonych sposobów:

- Zaśpiewanie śpiewanki lub wygłoszenie wierszyka z wykorzystaniem artystycznych środków wyrazu. Chodzi o wywołanie u dzieci zaciekawienia, emocji i pobudzenie wyobraźni poprzez odpowiednią dynamikę, artykulację, intonację, barwę głosu, tempo czy mimikę i gestykulację.
- Zaśpiewanie śpiewanki lub wygłoszenie wierszyka z wykorzystaniem obrazka, pacynki, instrumentu lub innego środka dydaktycznego.
- Przygotowanie kart obrazkowych, które dziecko układa podczas śpiewania lub wygłaszania wierszyka – w sposób dowolny lub zgodny z treścią. Obrazki pomagają w wizualizacji i lepszym zapamiętywaniu.
- Samodzielne rysowanie obrazka do treści utworu.
- Zabawa ruchowa ilustrująca treść śpiewanki lub wierszyka.
- Zabawa rytmiczna z wykorzystaniem perkusji własnego ciała (klaskanie, uderzanie, szuranie, stukanie itp.) – tak, jak poprowadzi muzykowanie dorosły.
- Zabawa rytmiczna z wykorzystaniem piktogramów, które dzieci odczytują i w odpowiedni sposób rytmizują⁴.
- Zabawa rytmiczna z wykorzystaniem prostych instrumentów perkusyjnych lub melodycznych.
- Bawienie się słowami poprzez dopowiadanie rymów wynikających z treści.
- Mówienie lub śpiewanie danego utworu z podziałem na role.
- Mówienie lub śpiewanie w taki sposób, że dorosły rozpoczyna, w pewnym momencie przerywa, a dzieci cicho, jak echo, powtarzają konkretny fragment.
- Mówienie lub śpiewanie kolejno przez wskazane dzieci.
- Mówienie lub śpiewanie z fragmentami wypowiedzianymi bezdźwięcznie.
- Nagrywanie utworu śpiewanego lub recytowanego przez dziecko, a następnie odtwarzanie nagrania (słuchanie własnego głosu jest motywujące i pomocne w nauce).

W niniejszej książce znajdziecie Państwo opisy różnorodnych aktywności do realizacji podczas śpiewania i recytowania z dziećmi. Wspólne „paluszkowanie”, wraz ze śpiewaniem lub recytacją, to nie tylko doskonały sposób na rozwijanie mowy, ale także świetna okazja do radosnej zabawy i nauki. Kluczem jest dostosowanie metod do indywidualnych potrzeb i zainteresowań dziecka – chodzi o to, aby nauka była jak najbardziej angażująca i efektywna.

Podane przykłady nie wyczerpują wszystkich możliwości wprowadzania, osłuchania, nauki czy zabaw paluszkowymi piosenkami i wierszykami. Są jedynie próbą przedstawienia wariantów ich wykorzystania.

3) Jak wyżej.

4) Więcej zabaw tego rodzaju znaleźć można w mojej, wspomnianej już wcześniej, publikacji *Pokazywane wierszyki i zabawy paluszkowe, czyli jak rozwijać mowę i sprawność manualną dziecka*.